

складний свідомий відбір різних можливостей їх передачі. Такі стилістичні прийоми як гіпербола (перебільшення), мейозис (применшення), літота (визначення явища або предмета шляхом заперечення протилежного) використовуються для посилення емоційності, експресивності. Вони вживаються для порівняння при оцінюванні, пров'язаному з кількісною ознакою, виражають ввічливість, занепокоєння, часто виконують гумористичну, іронічну та сатиричну функцію.

Проведений нами аналіз текстів різних стилів дозволяє зробити **висновок**, що гіпербола та мейозис найчастіше зустрічаються у художніх творах. При їх перекладі застосовуються такі прийоми як додавання, конкретизація, лексичні заміни (гіпербола, мейозис) та антонімічний переклад (літота).

У наших подальших дослідженнях цікавим буде розглянути такий стилістичний прийом як антитеза, що базується на взаємодії протилежностей, та особливості його перекладу у текстах різних стилів.

Література

Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – Москва: Изд.-во "Советская энциклопедия", 1966. – 607 с. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. – М.: Высш. шк., 1981. – 316 с. Кузнец М. Д., Скребнев Ю. М. Стилистика английского языка. – Л., 1960. – 400 с. Кухаренко В. А. Практикум по стилистике английского языка. – М.: Высш. шк., 1986. – 144 с. Сосновская В. Б. Поэтика современной англоязычной прозы. – Краснодар, 1977 – 130 с. Хованская, З. И. Стилистика французского языка: Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / З. И. Хованская, Л. Л. Дмитриева. – М.: Высшая школа, 1991. – 399 с. Maureen Lee The Leaving of Liverpool. – London: Orion Books Ltd, 2007. – 446 p. Capra F. Arsenic and Old Lace. [Electronic resource]: comedy film / Frank Capra. – 118 Min – Warner Bros. USA. – 1944. – Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=O6YzAfyIeAA> (12.12.09). – Arsenic and Old Lace.

УДК 811.112.2'42'373.72

ПЛАКСИНА І.Ю.

(Класичний приватний університет)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДОМІНАНТИ ЯК СКЛАДОВА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

В статті розглядається поняття концептуальної домінанти в мові з точки зору лінгвокультурологічного, тексто-дискурсивного і текстотипологічного підходів. Визначається об'єм та значення цього поняття для концептуальної структури художнього тексту. Текстові концептуальні домінанти базуються на вербалізованих культурних концептах, будучи їхніми трансформаціями, які проявляють себе в схожих текстах однієї епохи.

Ключові слова: художній текст, концептуальна домінанта, культурний (духовний) концепт, текстостильовий концепт.

Плаксина И.Ю. Концептуальные доминанты как составляющая художественного текста. В статье рассматривается понятие концептуальной доминанты с точки зрения лингвокультурологического, тексто-дискурсивного и текстотипологического подходов. Определяется объем и значение этого понятия для концептуальной структуры художественного текста. Текстовые концептуальные доминанты базируются на вербализованных культурных концептах, являясь их трансформациями, которые обнаруживаются в сходных текстах одной эпохи.

Ключевые слова: художественный текст, концептуальная доминанта, культурный (духовный) концепт, текстостилевой концепт.

Plaksina I.Y. Conceptual dominants as a part of the literary text. The article studies the concept of conceptual dominant from the perspective of linguistic-cultural, textual-discursive, and textual-typological approaches to a work of fiction. Textual conceptual dominants are grounded in verbalized cultural concepts whose transformations are shared by similar texts of the same epoch.

Key words: a literary text, conceptual dominant, cultural (spiritual) concept, textual-stylistic concept

Основною рисою сучасної когнітивно-комунікативної парадигми дослідження тексту є розуміння текстового простору як динамічної системи [Щирова 2006, с. 155]. Моделювання текстових процесів, описання індивідуально-авторської картини світу в динаміці її розвитку в мові письменника, інтерпретація невербалізованого в сигналах вербалізованих концептів стають актуальними в теорії художнього тексту. Сучасна лінгвістична теорія художнього тексту спирається на дослідження різних дисциплін, що призводить до багатозначності термінів або до їхнього різного розуміння. Одним з таких багатозначних термінів є поняття концептуальної домінанти, досліджуване в цій статті. Для нашого дослідження важливо з'ясувати, яким є наповнення цього терміну стосовно художнього тексту і як він співвідноситься з концептосферою, ключовими концептами та іншими поняттями, що зустрічаються у дослідженнях тексту.

Актуальність поставленої проблематики складається в тому, що в тексті короткого оповідання, доступного для огляду за своїм об'ємом, концентрація ключових концептів відбувається на рівні концептуальних домінант, кількість яких є обмеженою. З концептосфери, духовні (ключові) концепти якої закріплені у мові, письменник обирає ті концепти, що входять до концептуальних домінант і

беруть участь у текстових концептуалізаціях. Крім того, існує необхідність уточнення категоріального апарату когнітивно-комунікативного опису художнього тексту.

Метою статті є визначення сутності та значення концептуальної домінанти в художньому тексті. Для досягнення цієї мети ставляться такі завдання: 1) дослідити сутнісні характеристики концептуальної домінанти в структурі концептосфери певної культури з точки зору різних теорій; 2) розглянути специфіку концептуальної домінанти в художньому тексті з точки зору лінгвотипологічної теорії.

Концептуальні домінанти розглядаються в системі мови з точок зору різних підходів, в яких вони отримують різні назви: лінгвокультурологічний напрямок представлений роботами В.І. Карасика, який розглядає «ціннісні домінанти», А.Д. Шмельова, А.А. Залізник, І.Б. Левонтиної, чий дослідження присвячені «ключовим концептам» та А. Вежбицької, яка позначає їх як «культурні скрипти», тексто-дискурсивний підхід розробляється А.М. Приходько, який пропонує використовувати задля їх позначення термін «концептуальні домінанти» та текстотипологічний підхід, який розвиває О.Г. Фоменко, згідно якому концептуальні домінанти отримують назву в художньому тексті «текстові константи».

Поняття «концептуальна домінанта» в художньому тексті не співпадає з поняттям «концептуальна домінанта» у концептосфері етносу, де концептуальні домінанти подаються як ціннісні домінанти з точки зору лінгвокультурологічної теорії та представляють її найбільш ціннісні змісти, формують культуру, впливають на оцінки оточуючого світу та поведінку людини [Карасик 2002, с. 166]. Концептуальні домінанти вербалізуються у мові як ключові слова [Залізник, Левонтина, Шмелев 2005, с. 10]. Аналізуючи їхню семантику, можна вивчити особливості національного характеру певного народу [Вежбицкая 2001, с. 13-38], визначити «ключову» для певної мови ідею. Концептуальні домінанти через посередництво ключових слів нав'язують мовцю певні стереотипи мислення та поведінки, характерні для даної культури [Залізник, Левонтина, Шмелев 2005, с. 11]. Концептуальні домінанти – це сфера побутування певного народу. Концептам властива рухомість [Степанов 1997, с. 42-45], вони змінюються, відображаючи актуальні потреби суспільства [Приходько 2008, с. 148]. Концептуальні домінанти відносяться як до сфери культури, так і лінгвокультури, утворюючи між ними проміжний шар [Приходько 2008, с. 149], тобто вони виражають ціннісні, стереотипні установи певної культури, закріплені у значеннях слів. Концептуальним домінантам властиві такі ознаки: конвенціональність, прескриптивність, дидактичність, енергетичність, психологічність [Приходько 2008, с. 296].

Дещо інший погляд на концептуальні домінанти представлений Л.М. Шатиловою, згідно якого концептуальні домінанти – це абстрактний розумовий процес, властивий носіям певної культури у певний відрізок часу, який має конкретне мовне втілення. Вони формують тип мислення [Шатилова 2011, с. 4], тобто зазначені характеристики стосуються будь-якої лінгвокультури та всіх її носіїв. Оскільки автор художнього тексту належить до певного народу, він мислить відповідними концептуальними домінантами, таким чином, вони стають основою його розумового процесу, що реалізується у його художніх текстах у вигляді індивідуально-авторських концептів. Таким чином, концептуальні домінанти художнього тексту – це процес, в якому створюються умови для освоєння ключових концептів культури певного часу.

Згідно лінгвотипологічній концепції О.Г. Фоменко, у тексті концептуальні домінанти (текстові константи) формують тексто-стильовий концепт, який утворює єдність текстового концепту, властивому будь-якому тексту автора, і авторського концепту, що дає уявлення про авторську концепцію його ідіостиля [Фоменко 2006, с. 80-81]. Тексто-стильовий концепт не завжди знаходить своє мовне вираження. Задля його дослідження будується матриця, яка складається зі сторін, які протиставляються та складають бінарні опозиції базових концептів: ДІЯННЯ-НЕ-ДІЯННЯ, ЄДНАННЯ-НЕ-ЄДНАННЯ. Ці сторони концепту гармонізуються та зближуються, утворюючи одне смислове ціле, завдяки концептуальним домінантам [Фоменко 2006, с. 83]. У короткому оповіданні відбувається гармонізація лише однієї сторони тексто-стильового концепту завдяки концептуальній домінанті. Тому доцільно розглядати тексти певного автора у їх сукупності.

Побудування текстової матриці й встановлення текстових констант у сукупності текстів відбувається трьома кроками. По-перше, через смисли, закріплені в заголовку, які проєктуються у весь текст. Ці проєкції встановлюються завдяки авторським сигналам, таким як ключові слова, тобто лексичні повтори, синоніми, деривати; смислові повтори; авторські мовно-стильові особливості: неологізми, мовні аномалії. Таким чином, вербалізуються семантичні смисли концепту. На другому етапі відбувається включення заголовку одного тексту до іншого, для якого він не є першим знаком,

та ключових слів, текстові константи порівнюються, встановлюються їхні опозиції та сторони текстостильового концепту, які протиборствують. На третьому етапі можна інтерпретувати текстостильовий концепт завдяки повній картині текстових констант [Фоменко 2004, с. 142-143].

Таким чином, концептуальні домінанти – це когнітивна структура індивідуалізації свідомості в динамічній системі художнього тексту. Вона моделюється текстовими константами, які виводять до каналу інтерпретації. В концептуальних домінантах концентруються авторські смисли в їх індивідуально-авторському розумінні світу. Слідом за І.А. Щировою, вважаємо, що авторські смисли являють собою окремих варіант концептуалізації світу [Щирова 2006, с. 151].

Виділення концептуальних домінант у творчості конкретних авторів дозволить порівняти їх між собою та з концептуальними домінантами творчості типологічно близьких письменників, встановити, яким чином концептуальні домінанти певної епохи освоюються в художньому дискурсі цієї епохи. Ми висуваємо гіпотезу про те, що концептуальні домінанти є динамічними концептуалізаціями комунікативних моделей побудовання тексту короткого оповідання. У перспективі планується провести дослідження концептуальних домінант, їх трансформацій в німецькомовних текстах коротких оповідань.

Література

- Вежбицкая А.* Понимание культур через посредничество ключевых слов / А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – С. 13-38. *Зализняк Анна А.*, Ключевые идеи русской языковой картины мира: Сб. ст. / Анна А. Зализняк, И.Б. Левонтина, А.Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2005 – 544 с. – (Язык, Семиотика. Культура) *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. *Приходько А.М.* Концепты і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. *Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. *Фоменко Е.Г.* Типологическое в идиостиле Джеймса Джойса: монография / Е.Г. Фоменко. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 329 с. *Фоменко Е.Г.* Лингвотипологическое в идиостиле Джеймса Джойса: дис. ... докт. филолог. наук: 10.02.04 / Фоменко Елена Геньевна. – Запорожье, 2006. – 445 с. *Шатилова Л.М.* Актуализация лингвокультурологических категорий эксплицитности и имплицитности как концептуальных доминант в немецкой и русской языковой картине мира: автореф. дис. ... докт. филолог. наук: 10.02.20 / Любовь Михайловна Шатилова. – М., 2011. – 30 с. *Щирова И.А.* О проблемах и принципах когнитивного описания текста // *Studia linguistica.* Язык и текст в современной парадигме научного знания. – № 15. – СПб.: Борей, 2006. – С. 150-156.

УДК 802.0-801.561.3

ПОЖАРИЦЬКА О.О.

(Одеський національний університет імені І.І. Мечникова)

МОВЛЕННЯ НЕГАТИВНОГО ГЕРОЯ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ (на матеріалі американського вестерну)

Стаття розглядає кореляцію між ментальними структурами та синтаксичною репрезентацією мовлення літературного героя. Організація мовлення негативного героя є ключем до авторського концептуального бачення негативності у людській природі. Зроблено висновок про можливий психологічний та когнітивний вплив синтаксичної організації мовлення на читача.

Ключові слова: концепт, вестерн, негативність, декларативне речення, інтеррогативне речення, імперативне речення.

Пожарицкая Е.А. Речь негативного героя: коммуникативный аспект (на материале американского вестерна). Стаття розглядає кореляцію між ментальними структурами та синтаксическою репрезентацією речі літературного героя. Організація речі негативного героя являється ключем к авторському концептуальному виденню негативності человеческой природы. Сделан вывод о возможном психологическом и когнитивном влиянии синтаксической организации речи на читателя.

Ключевые слова: концепт, вестерн, негативность, декларативное предложение, интеррогативное предложение, императивное предложение.

Pozharytska O. The negative character's speech: communicative aspect. The article looks at the correlation between mental structures and syntactic representation of the literary character's speech. The negative character's speech organization proves to be a clue to the author's conceptual vision of the negative in human's nature. A conclusion is made about the syntactic organisation of speech having possible psychological and cognitive impact on the reader.

Key-words: concept, western, negativity, declarative sentence, interrogative sentence, imperative sentence.